

La fira de l'Empelt, tot seguint l'empremta de Pau Vila

Enric Bertran i González

Pau Vila, a qui «el mal temps (...) ha assetjat a Cardona», desisteix de fer cap a la fira de l'Empelt, malgrat el convenciment que els geògrafs han de «saber superar els temperis», perquè no n'hauria «tret res de fer com els de Sanaüja, car els pagesos, els marxants i els maguinyons no s'ho haurien pres pas de la mateixa manera» i hauria «trobat el camp de fira de l'Empelt tan desert com qualsevol dels altres tres-cents seixanta-quatre dies del calendari». Amb aquests mots, que corresponen a l'article *Fires de camp*, publicat a *La Publicitat* el primer de novembre de 1930, Vila anuncia l'ajornament del viatge que havia previst de fer a l'Empelt i afegeix que «en moment oportú tornarem a parlar-ne». Pau Vila, però, ja no ho feu. En tornar de l'exili, el 1965, la fira de l'Empelt ja no es feia i no pogué acomplir l'objectiu de «vèure una fira a ple camp, en terra despoblada; (...) conèixer-ne l'aspecte, copsar-ne l'esperit, apreciar-ne la importància i escatir-ne el radi d'atracció».

El títol *La fira de l'Empelt, tot seguint l'empremta de Pau Vila*, vol expressar la represa de l'objectiu de Pau Vila, un intent d'anar un xic més enllà, ara, en complir-se vint anys de la seva mort, com a prova de gratitud pel seu mestratge i pels camins que als geògrafs ens mostrà el mestre Vila. Per això, es tractarà aquí de l'antiguitat de la fira de l'Empelt, que es feia mitja hora a ponent del Santuari del Miracle, a Torredenegó, en el terme de Llobera, situat en terres meridionals de l'altiplà del Solsonès; i, també, del seu aspecte en època recent i una mica de la seva àrea d'influència, a partir de les informacions aportades per diversos documents antics i les converses amb pagesos i menestrals que foren testimonis dels darrers anys de la fira.

Dels orígens i continuïtat de la fira

La menció més antiga, fins ara, de la fira de l'Empelt correspon a un reconeixement de deute de data 23 de març de 1756, en què «Joseph Simon jove, pagès habitant (...) del lloch de Santa Maria de Balsareny (...) confessa y reconeix al honorable Celdoni Fornells (...) que li deu la quantitat de 179 lliures 8 sous, quals son per lo preu y valor de 52 animals de llana a raho de 3 lliures 9 sous quiscun, 2 lliures 6 sous per lo valor de tres parts dues d'un primal de llana, 3 lliures 12 sous per lo preu y valor de resca de dos borrechs y 12 lliures 4 sous per lo preu y valor de 6 cabras y dos cabrits, tot lo que li vengué lo dia 19 del mes d'octubre del any passat de 1755 en la fira de la bassa del ampel del terme de Riner prop lo Santuari de Nostra Sra. del Miragle...»¹

La vàlua del document és innegable, atesa la informació que proporciona i el fet que reula a mitjan segle XVIII, però, probablement, s'és encara lluny dels orígens de la fira, molt lluny de poder respondre les qüestions que Pau Vila planteja en l'article citat pel que fa a les fires de camp: «són aquests aplecs una reminiscència dels «conventus» rústecs dels temps visigòtics, on els veïns d'una rodalia s'aplegaven per tractar d'assumptes comunals, afers de bestiar i mercader-hi de passada? O bé són una supervivència dels moments de treva o de calma del període de la reconquesta, en què la gent, endinsada en els contraforts pirinencs, n'eixia per baratar productes amb les colònies avançades dels castells fronterers, o bé amb els sarraïns de la marca segarrenca?» (VILA, 1930)

Pau Vila (1930) escriu: «el fet que aquestes fires es realitzin en la línia de contacte entre la Depressió Central i el muntanyam prepirinenc, en una zona de poblament molt disseminat, repartit en petits nuclis de població i en masies escampades, ens porta a suposar que aquests aplecs mercaders deuen tenir una tradició diverses vegades centenària, i sobretot fortament arrelada». La idea de Vila és ben plausible, si s'accepta la hipòtesi que a les terres meridionals de l'altiplà del Solsonès, «a la més alta edat mitjana, ja hi havia un hàbitat dispers o semiconcentrat important, i que ja en aquesta època, d'acord amb l'estreta relació sepultura-clariana, hi devia haver l'ocupació de les principals zones actualment cultivades»² (BOLÒS, 1991, p. 262). En aquesta zona de contacte entre la plana i la muntanya, amb economies que amb el temps van arribar a complementar-se, no és pot deixar de banda la possibilitat d'incipients relacions comercials o, senzillament, d'intercanvi de productes, en llocs de reunió fixats per la tradició. Això no obstant, cal tenir en compte que l'activitat econòmica desenvolupada pels pobladors d'aquestes terres era bàsicament silvopastoril i de migrats rendiments agrícoles, de caire familiar o veïnal, cosa que fa escadusseres les troballes arqueològiques. Per aquest motiu,

1. Extret del Manual del notari de Solsona Ignasi Comellas (ARXIU DIOCESÀ DE SOLSONA, núm. 368).

2. Aquesta hipòtesi es fonamenta en una densitat d'enterraments que disten entre 0,5 km i 1 km, a la parròquia de Vallferosa, i que hom suposa visigòtics per raó del seu allunyament de l'església, tal com explica JORDI BOLÒS (1991, p. 262).

recular gaire enllà a la recerca de vestigis d'aquestes formes de vida esdevé tasca ben difícil.

Les fires vilatanes eren fruit d'una concessió reial o comtal. És el cas de les d'una vuitantena de poblacions catalanes, que daten, segons Miquel Gual i M. Teresa Ferrer, entre l'any 1000 i 1350. No se sap, en canvi, de cap carta fundacional pel que fa a les fires de camp. Tanmateix, cal exhaurir encara les possibilitats que pot oferir la documentació del Ducat de Cardona, ja que la fira de l'Empelt es feia a Torredenegó, antic lloc d'aquest domini nobiliari. Aquesta documentació era, fins ara, de consulta gairebé impossible, ja que pertany a l'Arxiu de la Casa de Medinaceli, ducs que van ser els darrers senyors de Cardona; fa poc, però, se n'han dipositat microfilms a l'Arxiu de Poblet. De moment, doncs, hom no pot dir més que la fira de l'Empelt, talment com les de l'Hostal Roig, la Torregassa o l'Hostal del Vilar, celebrades totes tres a redós dels primers contraforts prepirinencs, degué sorgir lligada a la transhumància dels ramats de llana, com diu VILÀ VALENTÍ (1950). Aquesta relació amb el pas dels ramats és clara a l'Empelt, per la seva localització en el temps i en l'espai. La fira es feia el 19 d'octubre, l'endemà de la diada Sant Lluç Evangelista, època de l'any en què els ramats han deixat els prats de la muntanya i hom en separa les ovelles bacives, al temps que davallen a trobar l'escalf de les terres baixes per hivernar-hi. Pel que fa a l'espai, el camp de fira era una ampla planada, ran la carrerada centenària que recorria l'interfluvi entre el Cardener i les barrancades que fan cap al Segre, lloc de pas dels ramats que, per Pinós i Calaf, s'adreçaven a Santa Coloma de Queralt i el Camp de Tarragona. L'origen de la fira de l'Empelt podria ser, doncs, ben antic, si un pensa que la transhumància es remunta, en aquestes verals, a finals del segle XII, pel cap baix: a *El «Llibre blanc» de Santes Creus* (núm. 366) consta el permís concedit per Ramon de Vallmanya el 1193 a les ramades d'aquest monestir per circular per les seves terres, com recorda MN. SERRA VILARÓ (1966, p. 176).

El redreçament de l'economia de Catalunya, durant el segle XVIII, comportà un increment del tràgic de mercaderies i de persones, empès per l'auge del comerç a mitjana i llarga distància, tot i les dificultats del relleu català i el deplorable estat de les vies de comunicació. El tràfic, fora de quatre carreteres, transitables per carros, s'havia de fer amb animals de bast, per mals camins de ferradura, cosa que feia els traginers, els ramblers i les pròpies mules i també els rucs, que aquests compraven i venien, els vertaders protagonistes de la mobilitat de les mercaderies. A la fira de l'Empelt, de la qual es torna a tenir esment el 1790 en la resposta de l'Ajuntament de Riner al qüestionari de FRANCISCO DE ZAMORA,³ hi comencen a fer cap els tractants de mules, entre els quals el representant de la Companyia de Calaf o d'Aragó,⁴ durant les primeres dècades del XIX, època en la qual aquesta fira era inclosa en els itineraris dels ramblers de Prades i Santa Coloma de Queralt (SALES, 1991, p. 24).

3. ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA, document microfilm, de 26 d'agost de 1790

4. *Papeles que estaban en poder de Josep Brufau. Negocio de mulas (1824 enero, 1 - 1849 enero, 31). Borrador desde 1824 a 31 juliol de 1834.* Fons de la Companyia de Calaf o d'Aragó. ARXIU HISTÒRIC DE TARRAGONA. p. 2 revers.

Al segle XVIII, les mules i els matxos esdevenen d'importància capital per a l'economia catalana, ja que proporcionaven energia de tracció per llaurar, batre o moure la sínia, força motriu a fargues, mines i telers, i eren utilitzats en el transport de mercaderies, com és ara el ferro, la llana i el cotó. Ja aleshores l'altiplà del Solsonès és una àrea de cria i les seves fires lloc de venda de mules. El bestiar de llana, però, hi continua present, tal com ho demostra un altre reconeixement de deute, de data 30 d'abril de 1798, on «... Jaume Sala pagès del terme y parroquia de Sant Andreu de Clarà (...) confessa deure y voler pagar a Miquel Gabriel de Canillo la suma de dos-centes noranta-dos lliuras, disset sous y sinch diners y resultants de sinquanta nou moltons que a mi (...) y Pasqual Riart nos vengué en la fira del Ampel del any mil set cents noranta y set...».⁵

Aquestes cites documentals avalen la continuïtat de la fira de l'Empelt i apunten a una diversificació ramadera que s'incrementarà amb la presència de bous i vaques, en aquella època emprats per al treball, ja que aquesta mena de bestiar estava més ben dotada per llaurar els camps situats en els terrenys més esquerps; no és fins ben entrada la segona meitat del segle XIX, que s'enceta l'explotació de la ramaderia vacuna com a productora de llet amb finalitat comercial. Durant aquesta centúria, el bestiar de llana, ja sigui transhumant o vinculat a una agricultura poc evolucionada, tindrà molta importància en l'economia de la comarca i ajudarà força a la permanència, «tanto [de] esta feria, como las del Bancal del Ars, Torregasa, Virgen del Milagro, y demás que se celebran en desp.[oblado], [las cuáles] van haciéndose cada día mas concurridas é importantes á pesar de la falta de comodidades» (MADOZ, 1845, vol. II, p. 152).

Al llarg del XIX, la fira de l'Empelt s'aferma, fet que no deu ser aliè a «que en estos sitios no se experimentan exacciones municipales, y gabelas de todo género, que son tan frecuentes en las ferias de poblaciones» (MADOZ, 1845, vol. II, p. 152), si no «com s'explicaria que Solsona no hagi pogut atraure les fires que tenen lloc a la seva rodalia, malgrat els avantatges que ofereix un lloc de transaccions arredossat a un nucli urbà, i malgrat els esforços que els solsonins han fet i fan per aconseguir-ho?» (VILA, 1930). Pau Vila es deu referir a una avantfira, que es feia a Solsona, aprofitant la presència de forasters arribats a ciutat la vigília de la fira de l'Empelt.

Les reiterades mencions de la fira de l'Empelt, amb la designació «Riner», del *Calendari del Pagès* en demostren la continuïtat a les primeres dècades del segle XX. Així mateix, els esments del *Boletín Oficial de la provincia (BOP) de Lérida*, posen de manifest la voluntat de mantenir-la rera la guerra; hi apareixen les curioses denominacions «Clariana» («se celebra en el lugar conocido por El Ampel», 1942), «Birchs» (1944), «Olius» (1946, 1950 i 1951), i, finalment, la veu més correcta de «Riner», que precedeix l'anunci «Feria: en «El Ampel» el 19 de octubre para toda clase de ganados» (1957, 1959, 1965, 1967

5. Extret del Manual del notari de Solsona Tomàs Jalmar (ARXIU DIOCESÀ DE SOLSONA, núm. 388).

i 1968). La menció de la fira feta al *BOP* equival a un permís governatiu, sense el qual no se'n permetia la celebració; potser això explica que l'Ajuntament de Riner continuï anunciant-hi la fira alguns anys després de no fer-se, no fos el cas que algú hi anés. S'ignora, de moment, la raó de les diverses designacions anteriors, si no és perquè la fira es feia just on termenegen els municipis de Llobera, al qual pertany Torredenegó, i Riner, i no massa lluny de Brics, que forma part d'Olius. De fet, no deixa de ser curiós que sigui Riner qui en sol·licita el permís, perquè tots els camperols de la contrada asseguruen que la fira es feia a Torredenegó, que és municipi de Llobera, inclosos els pagesos de cal Cantó, propietaris del camp on es reunia la fira.

En qualsevol cas, hi ha constància de la celebració de la fira de l'Empelt durant més de dos-cents anys, al llarg dels quals haurà enregistrat els avatars deguts a les transformacions de les activitats agropecuàries i del comerç, però responent, sempre, a unes necessitats psicològiques de relació que faran que la gent de la contrada s'hi aplegui, no només per comprar i vendre, sinó també per fer-hi alta mena de tractes, fins i tot per fer conèixer fadrins i fadrines.

De l'aspecte d'una fira de camp

El caràcter canviant de les fires de camp al llarg dels anys, i la de l'Empelt no és pas una excepció, fa que parlar de l'ambient d'una jornada de fira en temps gaire reculats esdevingui una comesa difícil, agreujada en no disposar de fonts memorials que ens apropin a la realitat quotidiana de l'època en qüestió. La descripció més antiga amb què es compta és la breu ressenya de PASCUAL MADOZ (1845, vol. II, p. 431), que correspon a mitjans del XIX: «Torre de Nagó (...) celebra una feria anual el 18 de octubre, á la que concurre ganado de todas clases, algunos paños, algodones y otros efectos manufacturados. Esta feria pertenece también a Riner». Més extensa és la de CÈSAR-AUGUST TORRAS (1922, p. 100), arran d'una excursió relatada a la seva obra *Pirineu català, comarca del Cardener*: «En aquest lloc [la Bassa de l'Empelt] s'hi celebra una animada fira anyal per la diada de Sant Lluc, en el mes d'Octubre. Hi concorren gran nombre de marxants de distints indrets de Catalunya y s'hi operen grosses transaccions. El bestiar de tota llei ompla plà y vessants donant animació a un bell quadro de color, contribuint a infundir-hi vida y color els firetaires animant-ho ab llur cridòria, els pagesos del envolt, els desenfeinats de Solsona y dels pobles de la rodalia y el jovent que hi busca divertiment y esplai».

La pluja fou la causa que Pau Vila no ens va poder llegir una descripció de l'ambient d'un dia de fira a l'Empelt. Només cal llegir els dos articles que va escriure sobre la fira de Verdú⁶ per lamentar que no ho fes de l'Empelt. Per fer-la, ara, cal recórrer a fonts orals i, apropar-se, és clar, en el temps. Sortosament,

6. Pau VILA, «La fira de Verdú. L'ambient» i «La fira [de Verdú] a través dels segles», a *La Publicitat* (1 i 7 de juny de 1932), 1932. Reeditats a *Visions geogràfiques*, 1963.

però, encara hi ha gent que va anar a fira, a les pagesies de cal Bosc, cal Cantó, cal Ton Coix, can Comorera i la Serra de Sant Jaume, totes cinc properes al firal de l'Empelt, a Torredenegó, a Su i a Solsona. En tots aquests llocs, van explicar-me'n coses l'estiu passat, que un cop contrastades per assegurar-ne la veracitat, permeten de fer una reconstrucció plausible d'un dia de fira, per bé que ideal, car els records dels testimonis no són, com és obvi, d'un mateix any. Tota la informació vessada en la descripció que es fa tot seguit, doncs, correspon almenys a dues persones enquestades; només s'hi han deixat, en cursiva, aquelles opinions individuals que es creuen d'interès per acabar d'arrodonir el text.

Així, hom pot dir que rera la Guerra Civil, el 19 d'octubre de matí,⁷ es començava per disposar el bestiar a l'ampla planada de l'Empelt, un erm situat ran del camí de Solsona a Su, propietat de cal Cantó, mas que estava obligat a cedir-lo per dret consuetudinari. Els porcs i les truges vora cal Jan, a llevant del firal; les ovelles i les cabres, a l'altre punta del camp de fira, a ponent; i, enmig, bous, lligats amb un ramal, matxos i mules arrengrerats, llaçats pel coll l'un a l'altre amb una corda de cànem, fins al primer, que es fermava a un arbre, perquè així se'n podia deslligar un exemplar amb facilitat, per fer-lo anar amunt i avall, sota la mirada del possible comprador. La gent hi arribava caminant, a lloms de ruc o amb bicicleta, i qui tenia més sort amb cotxe o camions que feien de taxi el dia de fira. A l'Empelt, s'hi venia de Cardona i de les properes contrades del Bages, de Montmajor, Montclar i la banda de Berga; hi havia molta gent de Solsona i dels pobles de l'alta Segarra, de Calaf, Sant Ramon, Sant Guim, Guissona, Torà i Castellfollit de Riubregós; altres hi feien cap des de la Ribera de Sió, Vilanova de l'Aguda i Tiurana, a la Noguera. Alguns pastors transhumants, que anaven de baixada cap al Camp de Tarragona, aprofitaven l'avinentesa i feien parada a l'Empelt. Els tractants de bestiar, habillats amb la brusa negra, i qui volia fer tracte arribaven d'hora, perquè les transaccions es feien de bon matí. Si molt calia es feia nit, la vigília, a l'Hostal Nou o a l'hostal de Su. Qui hi anava a badar, arribava més tard, cap als volts de les nou, perquè, *més aviat, hi haurien faltat coses.*

Per treure profit de la nombrosa concurrència, hi muntaven parada torronaires d'Agramunt, perquè Nadal era a prop, calderers, ganiveters i basters de Solsona, espartenyers d'aquesta vila i de Guissona, algun tiuranès que portava bitxo i fruita del temps de la vall del Segre, venedors de bacallà i, rara vegada, pegaires i herbolaris de Tuixén, Gósol i Ossera, amb trementina i oli d'abet, perquè aquests tenien més tirada a anar per les cases i només anaven a fira *si els agafava a prop*. Proper el fred de l'hivern, també hi venien venedors de mantes i de roba, i alguns gitanos, arribats amb carros un o dos dies abans, que oferien articles de cistelleria o potser un animal de possible dubtosa qualitat,

7. Durant la segona meitat del segle XIX i fins la guerra 1936-1939, sembla que la fira es feia el 18 d'octubre. Si més no, així es desprèn de les cites aportades en aquest article: Pascual MADDOZ (1845), Cèsar-August TORRAS (1922) i el periòdic local *Nap-buf* (1931). Abans i després d'aquests cent anys, és provat que la fira es reunia el dia 19, l'endemà de Sant Lluç.

però que *mai no van fer res mal fet*. La parella de la guàrdia civil feia la ronda, per mantenir l'ordre i amament a evitar baralles entre el jovent, però gairebé sempre distreta, fent els ulls grossos, a la presència de coneguts criadors de fures dels encontorns, que duïen un canastrell penjat a l'espatlla, buit, només com a contrasenya que en tenien per vendre; les fures les amagaven en alguna marginada propera o les deixaven a casa, els de més a la vora. En aquell temps, *tothom en tenia* [de fures], *els que no ho deïen, també*.

Tot i que hi havia qui es portava el dinar, els taverners, vinguts de Solsona, on no tots tenien establiment del ram, oferien menjar i beure, arròs, fesols amb botifarra i cansalada, vi i aiguardent; no hi mancava mai la gasosa, que servia per fer combinats tan estimats com el *xampany de pobre*. Hom podia cercar la diversió en diverses atraccions de fira, al joc del conill porquí i els dotze forats, al tir al colom i la fletxa, i, fins i tot, creuar apostes a les bitlles, mentre esperava el ball de la tarda, amenitzat per una orquestra local o, senzillament, un acordionista contractats per la Societat de Torredenegó, que s'encarregava de vigilar els que ballaven per mirar de cobrar-los un tant.

De l'àrea d'atracció i decadència de la fira

Si es vol fer una anàlisi, per molt simple que sigui, de l'àrea d'influència de la fira de l'Empelt, cal tenir en compte que es tracta, també, d'un fet canviant, que ha evolucionat d'acord amb el devenir de l'economia d'unes contrades rurals i al contrari de la millora dels camins. Durants els segles XVIII i XIX, les comunicacions són molt difícils, però la necessitat de mercadejar és present. En algun moment d'aquesta època, les fires de Solsona atenyen una periodicitat mensual⁸ i una especialització d'acord amb l'època de l'any, fins assolir més importància que els mercats del dimarts i el divendres, que es circumscriuen a un àmbit local. Les necessitats d'intercanvi i de relació personal, en els anys dels desplaçaments a peu, fan que hom sigui un xic reaci a fer una llarga jornada per fer cap al mercat setmanal, on trobarà algú que coneixerà, però sí que, en canvi, tindrà més tirada a anar a fira, una vegada al mes, perquè hi trobarà tothom.

És així que les fires, entre elles l'Empelt, sobreixiran de la comarca i esdevindran d'influència regional. El primer reconeixement de deute citat en el pre-

8. Solsona arriba a celebrar un seguit de fires, que en nombre no tenen parangó a Catalunya, tot i que és possible que no totes coincideixin en el temps. Comptant, també, les que es fan en municipis propers de la comarca, són les següents: Cap d'Any (2 de gener); el Bancal (28 de gener), a l'antic terme de Madrona, que es traslladà a Solsona (28 i 29 de gener); Quaresma (el primer dilluns d'aquest temps litúrgic); Sant Josep (19 de març); Pasqüetes (dilluns de *Quasimodo*, el segon després de Pasqua Florida); el Miracle (dimarts sobre Pasqua); Sant Isidre (15 de maig); Sant Antoni (13 de juny); Sant Jaume (25 de juliol); Sant Bartomeu (24 d'agost); el Bancal (19 de setembre), al mateix lloc que el gener; la Torregassa (20 de setembre), a l'antic terme de Castellvell, ara a Olius; Sant Lluc (18 d'octubre); l'Empelt (18 o 19 d'octubre), a Torredenegó, terme de Llobera; Sant Martí (11 de novembre); i Santa Llúcia (13 de desembre), a Navès.

sent article dona fe de la presència a la fira d'un pagès de Santa Maria de Balsareny, al Bages, que hi comprà 52 animals de llana; el segon testimonia la venda de 59 moltons que hi fa un ramader de Canillo, d'Andorra. La magnitud d'ambdues transaccions i la distància recorreguda des del lloc d'origen fa pensar que no deuen ser dues operacions ocasionals, sinó que a l'Empelt es mercadejava i s'hi venia de lluny. Els passavolants potser venien de més a prop, de les contrades situades a cavall del Solsonès i la Segarra alta, però també hi havia gent de més enllà, com s'ha dit en parlar de l'aspecte de la fira, tractants de bestiar que venien de lluny, per no dir els ramblers de Calaf i Santa Coloma de Queralt. Tot plegat no fa altra cosa que refermar la teoria d'un radi d'atracció de la fira que depassa la comarca.

Dissortadament no se sap de cap registre de dades que permeti de fer una reconstrucció més precisa de l'àrea d'influència de la fira de l'Empelt. No es conserven llibres que recullin les transaccions que s'hi efectuaven, potser perquè molts tractes es feien de paraula o es pagava bitllo-bitllo. Per altra banda, a cal notari s'hi anava poc per signar reconeixements de deute com els aquí citats, si s'ha de fer cas del nombre trobat després d'una recerca notable. No es disposa tampoc de relacions de les pernoctacions als hostals de la rodalia, on es podrien trobar referències dels llocs de procedència dels firaires que feien nit prop de l'Empelt. Tot i així, s'ha de saber que molta gent s'estimava més de passar la nit en alguna pagesia de la rodalia, perquè n'eren parents, perquè hi tenien més confiança o perquè els feien més bon preu.

Durant el segle xx, la fira de l'Empelt perdrà bona part del seu caràcter tradicional, amb la progressiva decadència de la transhumància, i hi prendrà, com més va, més importància la ramaderia bovina, porquina i equina. Val a dir, però, que, durant les primeres dècades del segle, aquesta fira i la propera de la Torregassa «conserven encara molta animació y caracter y tenen força vida essent un bell conjunt d'aplec y mercat alhora. Molts tractes y convenis de la pagesia s'estipulen o's concerten a les dates d'aquestes fires. Molta gent que no's veuen durant l'any tornen a fer-se trobadiços y renoven llurs relacions en semblants diades» (TORRAS, 1922, p. 14). Els anys trenta, tal com es pot llegir en un periòdic local, la fira encara tenia empenta: «El dia de Sant Lluç es va celebrar a l'Ampel la fira tradicional. Diuen que hi va haver molta gent. Per Solsona, almenys, en va passar molta».⁹ La decadència d'aquesta fira, però, restà palesa rera la Guerra Civil i coincidí amb unes bones anyades de l'avantfira que es feia a Solsona, tal com es desprèn de l'esment que se'n fa a la revista *Solsona, Hojas de divulgación cultural*, el novembre de 1951: «Se celebró el 18 del pasado mes de octubre la feria de Sant Lluç, la cual se vió bastante animada, concentrándose en el Vall Fret gran cantidad de ganado mayor, mayormente vacuno, el cual fué objeto de discutidas transacciones».

El model comercial de les fires de camp, basat en un desplaçament més llarg però més espaiat en el temps que el dels mercats, s'esfondrarà, doncs, rera la Guerra Civil, quan la progressiva millora de les comunicacions i la generalitza-

9. *El Nap-buf* (Periòdic de la mainada de Solsona), núm. 7 (24 d'octubre de 1931), p. 6

ció del vehicle privat jugarà a favor dels mercats setmanals i de les vendes dels ramaders als tractants de casa estant. De res no servirà, durant els cinquanta i primers seixanta, el lloable esforç de mantenir la fira de l'Empelt, que portarà a fer-hi ball a la tarda, al so de l'acordió o d'alguna orquestra local, per mirar d'atraure la gent a una fira que era ja més aviat un aplec, que s'esllanguia inexorablement, a poc a poc, al so de la música d'altre temps. L'any 1963, data en què es reedità l'article de Pau Vila *Fires de camp*, a les seves *Visions geogràfiques*, fou el darrer que es va fer fira a l'Empelt. Ho assegurarà la mestressa de cal Bosc, perquè va ser *l'any que es va casar i ho recordava molt bé*.

Bibliografia

- BERTRAN, Enric (1999) «Notes sobre la fira de l'Empelt». A: *Arxiu Comarcal del Solsonès*, núm. 3. Solsona, pp. 16-19.
- BOLÒS, Jordi (1991). «L'hàbitat dispers a la Catalunya medieval». A: *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. pp. 261-268.
- CASASSAS, Lluís (1978). *Fires i mercats a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- FALP, Josep (1901). *Topografia médica de Solsona y distritos adyacentes (Clariana, Llobera, Riner, Navès, Pinell, Lladurs, Castellar, Olius)*. Barcelona.
- MADOZ, Pascual (1845-47). *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid.
- PLANES, Ramon (1985). *Catàleg dels Protocols Notarials dels Arxius de Solsona*. Barcelona: Fundació Noguera.
- RIU, Manuel (1950). «Transhumància de la Vall de Lord a les comarques centrals de Catalunya». A: *Actas y Comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Òdena*. Martorell, pp. 150-160.
- SALES, Núria (1991). *Mules, ramblers i fires (segles XVIII-XIX)*. Edicions del Centre de Lectura de Reus.
- SERRA VILARÓ, Joan (1966). *Història de Cardona. Llibre I, Els Senyors de Cardona*. Tarragona: Sugrañes Hnos. editores.
- SEUBASEMBRADA, Martí (1931). «Les típiques fires de Solsona». A: *L'Abella d'or a les contrades de Lleida 1931*. Barcelona: Ed. Altés.
- TORRAS, Cèsar-August (1922). *Pirineu català. Comarca del Cardener*. Barcelona: Tallers gràfics Hostench.
- VILA, Pau (1930). «Fires de camp». A: *La Publicitat, 1 de novembre de 1930*. Reeditat a: *Visions geogràfiques*, vol. II. Barcelona: Ed. Barcino. pp. 99-103.
- VILÀ VALENTÍ, Joan (1950). «Una encuesta sobre la transhumancia en Cataluña». A: *Pirineos*, núm. 17-18. Zaragoza. pp. 405-445.
- (1973). *El món rural a Catalunya*. Barcelona: Edicions Curial.
- ZAMORA, Francisco de (1973). *Diario de los viajes hechos en Catalunya*. Barcelona: Curial.